

*Sunčana Slijepčević**

Ludwig von Mises BIROKRACIJA

Institut za javne financije, Zagreb, 2005., str. 150

Knjiga Ludwiga von Misesa “Birokracija”, istaknutog pripadnika austrijske škole ekonomske misli¹ i zagovornika slobodnog tržišta, napisana je godine 1944. Knjiga se sastoji od devet poglavlja i predgovora izdanjima iz godine 1944. i 1962. Autor u knjizi razgraničava dva načina vođenja poslova u ljudskom društvu i mirne suradnje među ljudima, a to su birokratski menadžment, s jedne strane, i profitni menadžment, sa druge strane. Još u prvom izdanju autor postavlja pitanje mora li se čovjek odreći slobodne, privatne inicijative i osobne odgovornosti da bi postao podanik socijalističkoj državi (koju naziva aparatom prisile i straha). Autor navodi da je profitni menadžment nepopularan i da ljudi sami u nastojanju da ograniče profitni menadžment podupiru širenje birokratskog menadžmenta. Autor dalje u knjizi navodi razne primjere situacija u kojima su potrebni birokracija i jak utjecaj države u odnosu na one u kojima se uspješnost nekog projekta može odrediti samo slobodnim djelovanjem sila ponude i potražnje.

U prvome, uvodnome dijelu ove knjige obrađeni su osnovni pojmovi i razlike među njima. Pojmom birokracija najčešće se koristi u pogrđnom obliku da bi se kritizirala određena osoba, ustanova ili postupak, a da pritom osobe koje se koriste tim izrazom ne znaju njezinu definiciju. No, autor u uvodnome poglavlju objašnjava, da ljudi ne prigovaraju toliko samom birokratizmu, koliko uplitanju države u sva područja ljudskoga života i djelovanja. Autor u knjizi obrađuje slučajeve različitih država, a prije svega SAD gdje je u mnogim područjima došlo do povećanja bi-

* S. Slijepčević, dipl. oec., asistent u Ekonomskom institutu, Zagreb.

¹ Monetarna teorija poslovnih ciklusa koju je razvio Ludwig von Mises nazvana je austrijskom teorijom poslovnog ciklusa. Osnove njegove monetarne teorije poslovnih ciklusa objavljene su godine 1912. u njegovoj knjizi “Theory of Money and Credit”.

rokratizacije. Primjerice, uvođenje New Deal-a u SAD rezultiralo je povećanjem birokracije i većim miješanjem države u gospodarstvo. Autor zaključuje da je SAD i dalje demokratski sustav s jedinstvenim monetarnim i kreditnim sustavom i slobodnim kretanjem roba, kapitala i ljudi između država, i to unatoč tome povećanju birokratizacije. Dalje autor navodi da je u takvom sustavu prijeko potreban centraliziran državni nadzor nad gospodarstvom. Nadzor svake države u SAD nad svojim vlastitim gospodarstvom sa ciljem ostvariti vlastite planove utjecao bi na raspad jedinstvenog zajedničkog tržišta. Nadzor nad vlastitim gospodarstvom u svakoj državi bio bi moguć, navodi autor, samo stvaranjem barijera za sprečavanje slobodnoga kretanja roba i ljudi i samo ako bi svaka država vodila svoju vlastitu samostalnu monetarnu i kreditnu politiku.

U idućem dijelu knjige autor objašnjava stajališta i argumente kritičara u odnosu na stajališta zastupnika birokracije. Autor kritizira napadače birokracije zato što se bave simptomima, a ne uzrocima problema. Njihove se kritike uglavnom odnose na birokratizaciju velikih poduzeća. Autor navodi da problem birokracije nije veličina poduzeća. Poduzeće neće postati birokratsko ako posluje sa ciljem da ostvari dobit, osim u slučajevima snažnog uplitanja države u njegovo poslovanje. Birokraciju sa svojim zaslugama i pogreškama, svojim radom i djelovanjem najbolje je moguće razumjeti, navodi Mises, ako se uspoređi s djelovanjem profitnog menadžmenta, i to na način kako on funkcionira u kapitalističkom tržišnom sustavu. Autor zatim objašnjava razliku između birokracije i totalitarizma. Totalitarizam je mnogo širi pojam od birokracije. Totalitarizam, kao krajnji oblik birokracije, prisiljava pojedinca na prekid svake aktivnosti koju ne odobrava državna vlast, pa je stoga i borba protiv širenja birokracije u osnovi borba za slobodu i demokraciju, a protiv totalitarizma.

U drugom i trećem poglavlju autor definira, objašnjava i razgraničuje pojmove profitnog i birokratskog menadžmenta.

Drugo se poglavlje sastoji od četiri djela, u njemu autor obrađuje djelovanje tržišnog mehanizma, ekonomsku kalkulaciju, funkcioniranje menadžmenta u profitnom sustavu i upravljanje osobljem u sustavu slobodnog tržišta rada. U sustavu koji se zasniva na ostvarivanju profita potražnja potrošača ključna je za alokaciju proizvodnih faktora u različite grane proizvodnje potrošačkih dobara. Stoga je profitni motiv glavni čimbenik koji prisiljava da se na najefikasniji način pružaju dobra koja potrošači najviše žele. U kapitalističkom društvu, za razliku od socijalističkog, cjelokupno je planiranje zasnovano na tržišnim cijenama, jer je tržišna cijena taj faktor koji odgovara na pitanje: hoće li izvršenje projekta donijeti veći prihod od troška njegova provođenja i omogućuje li da se proizvedu ona dobra koja potrošači žele? Zagovornici autoritarnog planiranja smatraju da državna kontrola nad gospodarstvom znači i brigu o blagostanju, a slobodno poduzetništvo i tržište vođeni motivom ostvarivanja profita znači ugrožavanje nacionalnih interesa, skrb o interesima pojedinaca, a zanemarivanje interesa cjelokupne nacije. U socijalističkom sustavu,

sa druge strane, postoji samo jedan upravljač, a ne postoje ni tržište ni cijene, pa nije moguće napraviti ni ekonomsku kalkulaciju koja bi omogućila poduzetnicima prilagodbu proizvodnje zahtjevima potrošača. Stoga se u socijalističkome društvu ne mogu spoznati ni dobiti ni gubici, pa stoga ni to je li planiran i proveden projekt, i to upravo onaj koji zadovoljava najvažnije potrebe.

Uz objašnjavanje razlika u planiranju i izvršenju poslovanja u kapitalističkome i socijalističkome sustavu, autor dalje analizira i karakteristike menadžmenta u profitnom sustavu i načine na koje se rukovodi zaposlenicima u sustavu slobodnog tržišta rada. Autor naglašava da se u sustavu zasnovanome na profitu sve poslovne transakcije istražuju proračunavanjem dobiti i gubitka. Knjigovodstvo, računovodstvo i poslovna statistika omogućuju poduzetniku da bez obzira na veličinu poduzeća ustanovi jesu li njegove akcije rezultirale dobitkom ili gubitkom. Hijerarhija unutar poduzeća omogućuje zatim da središnji menadžment upravlja odjelima, ograncima i podružnicama i da računovodstvenim, knjigovodstvenim i statističkim dokazima ocjeni uspješnost poslovanja, a da njemu podređeni nadgledaju, po istim principima, poslovanje njima podređenih jedinica unutar poduzeća. Samo tržište ne prosuđuje uspješnost poslovanja proizvođača, već samo njegovoga proizvoda. Plaće i nadnice zaposlenika određuju se na tržištu rada i određene su potražnjom roba i usluga. U tržišnome sustavu na taj se način svaki čovjek pojedinačno vrednuje prema uslugama koje pruža potrošačima.

U trećem poglavlju autor knjige objašnjava značajke birokratskoga menadžmenta, i to analiziranjem uloge birokracije u despotskoj vlasti u odnosu na demokraciju. Dalje, objašnjava osnovna obilježja birokratskog menadžmenta i njegovu bit. Poglavlje završava analizom birokratskog menadžmenta zaposlenih.

U sustavu despotizma moć je ograničena zato što despot, bez obzira bio to poglavica primitivnog plemena, guverner provincije ili kralj, ograničuje snagu podređenih izdavanjem zapovijedi i uputa. Poštujući zakone, zapovijedi i upute, osoba postaje birokrat. Isto vrijedi i za demokratski sustav, iako su česta mišljenja da demokracija i birokracija ne idu zajedno. No, demokracija isto tako pretpostavlja vladavinu zakona i zasniva se, kako navodi autor, na dva stupa: na vladavini zakona i proračuna. Birokratski menadžment u demokraciji uvijek je u suglasnosti sa zakonima i proračunom. Autor objašnjava u knjizi ulogu birokracije i navodi da sama birokracija nije zlo kakvim ga obično smatraju ljudi, već je širenje birokracije neizbježna posljedica ubrzanog ograničavanja sloboda građana, što je rezultat zamjene privatne inicijative državnim nadzorom. Iako se ljudi žale na birokraciju, stvaran je problem u nastojanjima da se demokratska država pretvori u socijalističku i totalitarnu, objašnjava Mises.

Birokratski menadžment Mises definira kao metodu koja se primjenjuje u obavljanju administrativnih poslova rezultat kojih nema novčanu vrijednost na tržištu. To je onaj menadžment koji je vezan uz poštovanje pravila i regulative koje utvrđuje najviše nadležno tijelo. Za razliku od profitnog menadžmenta, gdje

je uspjeh moguće mjeriti računovodstveno, kod birokratskog menadžmenta to nije moguće, jer se njegov uspjeh ne može mjeriti u novčanim iznosima zbog toga što je glavni zadatak birokrata da učini ono što od njega zahtijevaju pravila i regulacija. Stoga njegovu vrijednost nije moguće utvrditi ekonomskom kalkulacijom. Mises navodi primjer javne uprave u kojoj ne postoji povezanost prihoda i rashoda. U javnoj upravi javne službe troše novac, a prihodi nisu proizvod administrativnog aparata, već je njihov izvor u zakonima. Budući da u javnoj upravi ne postoji tržišna cijena za ostvarena dostignuća, njezin rad ne može biti vođen motivom ostvarivanja profita. Stoga ni tromost, rastrošnost i neučinkovitost javne uprave nije moguće unaprijediti i poboljšati primjenom modela prilagođenih privatnom poslovanju vođenom motivom profita. Problemi unutar birokratskoga sustava ponekad su rezultat političkih i institucionalnih uvjeta ili nemogućnosti pronalaženja boljih i učinkovitijih rješenja, a ne nemara ili neznanja. Mises naglašava da je reforma javne uprave u mnogim područjima potrebna zbog potrebe za neprestanim prilagođivanjem promijenjenim uvjetima, ali i da nikakva reforma ne može pretvoriti javni ured u privatnu tvrtku. Država nije poduzeće koje nastoji ostvariti profit i ta činjenica mora biti osnova svake rasprave o problemima birokracije. Pritome valja imati na umu i da neuspjeh i ograničenja birokracije nisu rezultat nesposobnosti i neznanja zaposlenika u birokraciji.

Iduća dva poglavlja bave se birokratskim menadžmentom javnih u odnosu na privatna poduzeća.

U četvrtom poglavlju autor ponovno ističe ograničenja birokracije i nemogućnost da se državnim poduzećem upravlja na isti način kao i u privatnim poduzećima jer je državno poduzeće spremno u cijelosti ili djelomično se odreći profita ili čak ostvariti gubitak da bi postiglo određeni cilj. Zato takva politika vođenja poduzeća rezultira subvencioniranjem jedne skupine ljudi na račun ostalih. Gubici državnoga poduzeća utječu na proračun, pa tako i na porezne obveznike koji snose teret tih gubitaka. Problem se javlja prilikom određivanja koje usluge donose javne koristi i tko i kako mora odrediti da je neka usluga korisna, kada se korisnost te usluge ne može, kao u privatnome poduzeću, odrediti na tržištu ponudom i potražnjom i tržišnog određivanja cijena.

Mises dalje ističe da pojava deficita u javnome poduzeću ne znači neuspjeh poslovanja toga poduzeća, jer bi upravitelj javnoga poduzeća mogao postati neodgovoran potrošač novca poreznih obveznika, ako mu država ne ograniči cijene, sredstva i druge faktore upravljanja raznim pravilima i regulacijom. Kriterij dobrog upravljanja u javnome poduzeću poštovanje je birokratskih pravila i zakonodavstva. Jedina alternativa profitno usmjerenom poduzeću jest birokratsko upravljanje. Prema Misesu, potrebno je obuzdati moć slobodnoga raspolaganja javnim sredstvima pojedinaca ili skupine pojedinaca birokratskim mjerama, da ne bi došlo do poremećaja cjelokupnoga proračuna.

U petome poglavlju Mises se osvrće na problematiku birokratskoga menadžmenta u privatnim poduzećima. Svaka industrijska cjelina, bez obzira na veličinu, ima mogućnost organizirati svoje poslovanje u svim segmentima, i to tako da u potpunosti prožima duh kapitalističke strasti za stjecanjem profita. Osim čestih kritika birokracije, javnost također kritizira i osuđuje profitni sustav uz obrazloženje da je nemoralan i štetan za opće blagostanje. Stoga političke stranke nastoje ukinuti profitni motiv iz poslovanja i zamijeniti ga "uslužnim načelom". Mises navodi razne primjere takve državne politike, kao što su njemački nacistički sustav ili ruski model socijalizma i potpune nacionalizacije.

Svako miješanje države u privatno poslovanje zapravo znači i prisiljavanje privatnoga poduzeća na birokraciju. Mises navodi primjere četiriju najčešćih načina na koje država ograničuje ostvarivanje profita privatnog poduzeća i demotivira poduzeće da postiže njegov porast. To su:

1. Ograničavanje profita koji se mogu slobodno ostvariti od posebnih pothvata, i to tako da se moraju predati višim razinama vlasti ili na neki drugi način.
2. Određivanje cijena koje poduzeće smije zaračunati za prodanu robu i pružene usluge s ciljem ograničiti stvaranje ekstraprofita.
3. Ograničavanje cijena roba i usluga na razinu stvarnih troškova uvećanih za dodatan iznos koji je odredila država.
4. Uvođenje poreza kojima se u cijelosti ili djelomično oduzima profit.

Autor knjige daje oštru i argumentiranu kritiku birokracije. Objašnjava da je kritiziranje poduzetnika s ograničenim profitnim mogućnostima, zato što nije savjestan i posvećen unaprjeđenju javnog poslovanja poput javnih službenika, isto kao da mu se kaže da mora odustati od bilo kakvih reformi. Autor knjige ističe da nitko ne može biti istovremeno i birokrat i inovator. Pravilnici i regulacija ne obuhvaćaju reforme i napretke, pa je zato besmisleno očekivati od poduzetnika da posluje po načelima po kojima posluju birokrati. Privatna poduzeća u profitnome sustavu posluju tako da očekuju veliku premiju za preuzimanje visokih rizika koji nastaju i s istraživanjima i pokušajima uvođenja novih metoda proizvodnje i unapređenja poslovanja s krajnjim ciljem povećanja efikasnosti. Sa druge strane, autor tvrdi da država nije zainteresirana da poduzeća preuzimaju taj rizik. Takvo stajalište Mises objašnjava na slijedeći način. Ako inovacija ne uspije, smanjit će se dobit poduzeća i to će utjecati na smanjenje priljeva u državni proračun. Zato ona nije zainteresirana za mogućnost da izgubi prihod zbog toga što je poduzetnik preuzeo veći rizik, pa nastoji ograničiti poduzetnikovu slobodu poslovanja. Mises daje primjer takve politike primjenom metode trošak plus postotak troška prema kojem vlada priznaje poduzetniku samo onaj trošak koji je doista nastao i samo ako je dopušten u uvjetima ugovora, pa time država sebi ostavlja slobodu da određene troškove ne prizna iako su nastali. Takva je državna politika uvijek

nepovoljna za poduzetnika ako on pokuša promijeniti poslovanje. Ako inovacija uspije, on će sniziti troškove, ali će zbog uloženi sredstava u promjenu, ostvariti manji profit, a pritom se država ne obvezuje da će mu priznati nastali trošak i koje je vrste taj trošak.

U idućem dijelu ovoga poglavlja Mises nastavlja kritizirati državnu politiku miješanja u poslovanje poduzeća i naglašava da svaka vrsta miješanja države u poslovanje privatnih poduzeća završava kobnim posljedicama. No, unatoč tome određeno uplitanje države u poslovanje uvijek postoji. Najčešći se oblik uplitanja vidi u utjecaju vlade na izbor članova upravnih odbora privatnih poduzeća. Mises navodi da je privatno poduzetništvo u Europi uvijek bilo manje slobodno od onoga u SAD, jer su se upravni odbori sastojali od bivših ministara, generala, političara ili s njima povezanih osoba, ali i da je taj dio uplitanja države nanio znatno manje štete od onih povezanih s navedenim moćnicima, za koje su se morala otvoriti plaćena radna mjesta u poduzećima. To je pokrenulo cijelu lavinu birokracije u poduzećima, jer je sve veći i veći broj poduzeća morao zapošljavati ljude bliske državnoj administraciji, a koji nisu imali ni znanja, niti su marili za dobrobit i za poboljšanja u europskim privatnim poduzećima. Mises navodi da su neefikasnost u privatnim poduzećima i korupcija posljedice državnih uplitanja u gospodarstva europskih država, a ponajprije država južne i istočne Europe. U potpoglavlju pod nazivom "Neograničena ovisnost o diskrecijskim odlukama državnih ureda" autor knjige objašnjava da poduzetnik ima na raspolaganju samo dvije mogućnosti u situaciji u kojoj vlada određuje visinu carina i tarifa, devizni tečaj, poreznu politiku i drugo, a to su diplomacija i podmićivanje. Takav sustav ne potiče tehnološki napredak. Ipak, navodi Mises, države južne i istočne Europe ne bi bile u takvoj poziciji da u poslijeratnom razdoblju nisu napustile sustav slobodnoga tržišta.

U naredna dva poglavlja autor se bavi društvenim, političkim i psihološkim posljedicama povećanja birokracije.

Šesto se poglavlje sastoji od pet cjelina pod zajedničkim naslovom "Društvene i političke implikacije birokratizacije". U tome dijelu knjige autor objašnjava filozofiju birokratizacije i daje primjere paradoksalnih situacija u birokraciji. Prema modernoj filozofiji obožavanja države, država je predstavnik općega dobra, pravednosti i mudrosti, a pojedinac bijednik i zlobna budala. Mises daje razne primjere takve filozofije, primjerice Luisa XIV koji je izjavio "Država – to sam ja" ili marksizma, gdje je u samoj riječi "društvo" ugrađena velika doza strahopoštovanja. Država je jedina institucija kojoj se može prepustiti zadatak da primjenjuje silu ili nanosi štetu pojedincima, a za ograničavanje takve moći služe zakoni. Uloga je službenika i birokrata da izvršavaju zakone. Državni službenik ima zadatak provoditi zakone, pa čak i ako zakoni koje primjenjuje štete općem dobru. Istovremeno, dok birokrat radi za plaću, koja je u nekim sustavima i znatno veća od prosječne plaće koju je osoba mogla ostvariti, obavljajući drugdje zanimanje za koje je školovan, i zarađuje iznadprosječno veliku mirovinu, on je ujedno i birač. Tako nastaje paradoksalna

situacija u kojoj je birokrat istovremeno i svoj poslodavac i uposlenik. Mises ističe problem te situacije. Birokrat kao birač, navodi autor, s više nestrpljenja želi dobiti povišicu plaće nego što želi održati uravnoteženi proračun. Predstavnička demokracija ne može postojati ako birači dobivaju plaću od države, jer tada oni nisu izvršitelji volje poreznih obveznika, već zastupnici onih koji primaju državnu plaću i druge beneficije iz proračuna, pa zato Mises u ovome dijelu postavlja pitanje i raspravlja o njemu: tko mora vladati zemljom, birači ili birokrati?

U sedmome poglavlju autor obrađuje psihološke implikacije birokracije u pet cjelina – "Njemački mladi pokret", "Sudbina novih naraštaja u birokratskom okruženju", "Autoritativno vodstvo i napredak", "Izbor diktatora" i "Nestanak kritičkog mišljenja". U ovome poglavlju autor analizira pokret mladih u Njemačkoj u razdoblju prije Prvoga svjetskoga rata i njegove nedostatke, doktrinu Karla Marxa, Platonovu filozofiju i njegova razmišljanja o državi i Katoličku crkvu kao savršeni primjer hijerarhije. Koristeći se tim, ali i brojnim drugim primjerima, autor knjige "Birokracija" iznosi različita stajališta i poglede o ulozi i značaju birokracije u proteklome razdoblju. Autor zaključuje da je u razdoblju kada je on pisao knjigu kritičko mišljenje nestalo, a da je obožavanje države i njezinih vođa na znatno višoj razini nego što je to bilo prije. Takve tvrdnje autor potkrepljuje brojnim povijesnim primjerima od vladavine cara Franje Josipa u Austrougarskoj do socijalističke Rusije i odnosa prema Staljinu. Mises upozorava da je slabljenje kritičkoga duha ozbiljna prijetnja očuvanju civilizacije, zato što omogućuje uvjeravanje ljudi u slobodu u sustavu potpune državne vlasti.

U osmome poglavlju, pod nazivom "Postoji li lijek?" autor navodi da je borba protiv birokratizacije bila uglavnom neuspješna i da se čovječanstvo okreće prema totalitarizmu. Veliki je razlog za taj neuspjeh to što se kritike birokracije ne odnose na bit problema. Prema Misesu, glavno je pitanje izbor između kapitalizma i socijalizma. Odgovor na to pitanje može dati, kako navodi autor, samo ekonomsko istraživanje i na njega se ne može odgovoriti bez razumijevanja ekonomske teorije. No, nije cilj da svi budu ekonomisti, već da građani imaju dovoljno znanja o ekonomiji da bi mogli sami donijeti mišljenje, prosuđivati i argumentirano braniti svoj stav od protunapada birokrata. Autor zaključuje da je sve manje onih koji su protiv miješanja države u sve sfere ljudskoga djelovanja. Stoga se može smatrati i netočnim da su birokrati sami prisvojili moć. Pravi je uzrok to što su se građani i njihovi zastupnici sami odrekli suvereniteta, jer je njihovo neznanje o ekonomiji omogućilo stjecanje nadmoći birokrata. Razvitak takve situacije može dovesti do despotizma, i to bez obzira na postojanje ustava i zakona, upozorava Mises. Demokracija se mora svakodnevno braniti i moguće ju je postići samo samoodređenjem, vlastitim razmišljanjima i neovisnom prosudbom.

Knjiga "Birokracija" Ludwiga von Misesa obrađuje na zanimljiv način i danas aktualnu problematiku iako je prošlo više od pola stoljeća od prvoga izdanja te knjige. U knjizi autor ističe probleme koji su doveli do neravnoteže između javne uprave

i privatnoga poduzetništva, a rezultat su rasta birokratizacije i sve većega uplitanja države, uz istovremeni nedostatak dovoljne kritike takvoga sustava i neznanje javnosti o osnovnim ekonomskim teorijama, to što bi joj omogućilo argumentiranu raspravu. Prema Misesu, postoje dva načina na koji se mogu ustrojiti odnosi među ljudima - to su profitni i birokratski menadžment. Objašnjavanjem razlika između djelovanja profitnog i birokratskog menadžmenta na slobodnome tržištu i njihove uloge i uz pomoć brojnih primjera, autor čitatelju objašnjava da je u svakoj državi potrebno postojanje formalne i birokratske javne uprave i da to nijednom reformom nije moguće riješiti. Zato, autor zaključuje da je beskorisno i nepravedno optuživati birokraciju za sporost i tromost, jer je birokraciju nemoguće izbjeći. Stvarni je problem preveliko uplitanje države, pogotovo u privatno poduzetništvo.

Autor knjige zaključuje da uplitanje državne vlasti u privatno poduzetništvo narušava djelovanje slobodnoga tržišta na kojem je moguće ostvariti ekonomsku kalkulaciju i procijeniti gubitke i dobit, odrediti tržišnu cijenu svakoga proizvoda i usluge i provoditi inovacije. Prevelika birokracija svakako dovodi do prevelike nefleksibilnosti sustava i do nemogućnosti provođenja reformi. Osim toga, takav sustav dovodi do manjka inovacija i suzbija inicijative pojedinca. Birokratski sustav dovodi do stagnacije i očuvanja ukorijenjenih metoda, a kapitalistički tržišni sustav do napretka i poboljšanja. Mises završava knjigu zaključkom da je razum jedino sredstvo koje može spriječiti da čovjek postane žrtva fantazija i ispraznih krilatica.

Ta zanimljiva, korisna i edukativna knjiga svakome čitatelju omogućuje stjecanje znanja o birokraciji, o djelovanju javne uprave i slobodnoga privatnoga poduzetništva. Istovremeno omogućuje čitatelju bolje razumijevanje provedenih državnih politika različitih država u vrijeme autorova djelovanja, a koji su utjecali i na hrvatsku ekonomiju. Iako je danas sve veća orijentacija prema tržišnim ekonomijama, ta je knjiga i danas veoma aktualna, jer omogućuje spoznavanje stvarnih problema i ograničenja provođenja reformi javne uprave. Stoga će ova knjiga biti zanimljiva svima koji se žele baviti problematikom državne politike, političke ekonomije, ekonomikom javnog sektora i studentima, političarima i drugim osobama, svima koji utječu na donošenje zakona, ali i zaposlenicima u državnim i privatnim poduzećima.